

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ОБОВ'ЯЗКИ ВАХТОВОГО ОФІЦЕРА	7
1.1. Загальні обов'язки	7
1.2. Обов'язки на ходу корабля	8
1.3. Обов'язки під час стоянки корабля на якорі (швартовах)	10
1.4. Вахтовий офіцер, штурман і сигнальник	13
РОЗДІЛ 2. МОРЕХІДНІ ЯКОСТІ ТА МАНЕВРЕНІ ЕЛЕМЕНТИ КОРАБЛЯ	17
2.1. Плавучість	17
2.2. Остійність	21
2.3. Керованість	30
2.4. Поняття про ходкість кораблів з новими принципами руху	33
2.5. Маневрені елементи	35
2.6. Вплив роботи гвинтів на керованість корабля	37
2.7. Для катерів з водометними засобами руху	42
РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА ЗА ЖИВУЧІСТЬ КОРАБЛЯ	44
3.1. Забезпечення живучості корабля	44
3.2. Боротьба за непотоплюваність корабля	50
3.3. Боротьба з пожежами	66
РОЗДІЛ 4. ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ (ВІЙСЬК) НА РІЧКАХ	81
4.1. Завдання річкових сил див. Бойовий Статут Військово-Морських Сил «Застосування сил (військ) на річках», Наказ командира в/ч А0456 від 11 травня 2024 року № 120/ДСК	81
4.2. Організація керування	83
4.3. Планування річкових бойових дій	85
4.4. Переміщення (перехід) по річках	95
РОЗДІЛ 5. КЕРУВАННЯ НАДВОДНИМ КОРАБЛЕМ	113
5.1. Керування маневрами корабля за особливих обставин	113
5.2. Постановка корабля на якір і на бочку	123

РОЗДІЛ 6. ВИКОНАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА У ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	132
6.1. Заборонені методи і засоби ведення воєнних дій	132
6.2. Загальні обов'язки командувачів (командирів, начальників) щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права	135
6.3. Відповідальність за порушення норм МГП	136
6.4. Особливості керування командуваннями, з'єднаннями, військовими частинами з урахуванням вимог МГП	139
6.5. Особливості організації та ведення воєнних дій	143
6.6. Врахування норм МГП під час організації бойового забезпечення	144
6.7. Особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Військово-Морських Сил Збройних Сил України	148
6.8. Захоплення та знищення суден і вантажів противника	154
6.9. Вивчення норм МГП у системі оперативної (бойової) підготовки	157
РОЗДІЛ 7. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ЗАПОБІГАННЯ ЗІТКНЕННЮ СУДЕН НА МОРІ 1972 РОКУ (МПЗЗС-72)	163
7.1. Загальні положення (частина А)	163
7.2. Правила плавання і маневрування (частина В)	166
7.3. Вогні та знаки (частина С)	174
7.4. Звукові та світлові сигнали (частина D)	184
7.5. Вилучення (частина E)	188
РОЗДІЛ 8. НАВІГАЦІЯ	199
8.1. Виміри та прокладання їх результатів на карті	199
8.2. Зчислення шляху корабля	206
8.3. Визначення місця корабля за візуально видимими орієнтирами	212
8.4. Використання радіотехнічних та гідроакустичних засобів	222
8.5. Контроль зчислення шляху. Особливості кораблеводіння при плаванні поблизу берегів та у вузькостях	235
8.6. Астронавігаційне орієнтування під час плавання в аварійних умовах	239

РОЗДІЛ 9. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ МАНЕВРУВАННЯ	256
9.1. Визначення маневрування. Позиція та її елементи. Основні елементи маневрування. Метод відносного руху	256
РОЗДІЛ 10. МОРСЬКА ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЯ	261
10.1. Метеорологія	261
10.2. Океанографія	280
РОЗДІЛ 11. КОРАБЕЛЬНІ ЗАСОБИ ЗВ'ЯЗКУ ТА ПРАВИЛА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	288
11.1. Порядок передачі сигналів по радіотелефону КХ (УКХ) під час маневрування, виконання завдань (для командирів, помічників, вахтових офіцерів кораблів, катерів, суден)	288
11.2. Організація радіозв'язку у Збройних Силах України	289
11.3. Правила встановлення телефонного радіозв'язку	296
11.4. Використання радіозв'язку в особливих випадках за міжнародними правилами	304
11.5. Зоровий зв'язок, сигналізація та порядок їх використання	321
11.6. Міжнародний звід сигналів	326
11.7. Правила виробництва сигналів в особливих випадках	334
РОЗДІЛ 12. РЕКОМЕНДАЦІЇ КОМАНДИРАМ КОРАБЛІВ (КАТЕРІВ, СУДЕН) ЩОДО ПОРЯДКУ ДІЙ ТА ПОДАЧІ КОМАНД ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ МАНЕВРІВ У ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ У МОРІ	341
12.1. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час виявлення плаваючої міни	341
12.2. Ймовірний алгоритм дій противника в разі нанесення ураження по кораблях ВМСУ	345
12.3. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час відбиття засобів повітряного нападу противника, виявлених на дистанціях більше 70–90 км	347
12.4. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час відбиття засобів повітряного нападу, виявлених на дистанціях менше 70 км	348

12.5. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час відбиття атак ЗПН противників під час стоянки корабля на якорі, у вузині (визначеному районі розосередження)	349
12.6. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час візуального виявлення літака противника (висота польоту понад 1000 м)	350
12.7. Рекомендації з дій та подачі команд командиром у разі загрози загибелі корабля	350
12.8. Рекомендації з дій та подачі команд командиром під час застосування ЗМУ або у разі хімічно небезпечних руйнувань на підприємствах зі СДОР	352

РОЗДІЛ 1

ОБОВ'ЯЗКИ ВАХТОВОГО ОФІЦЕРА

1.1. Загальні обов'язки

Вахтовий офіцер керує корабельною вахтовою службою. Особовий склад корабля, крім осіб, яким вахтовий офіцер підпорядкований, зобов'язаний виконувати всі вимоги вахтового офіцера.

До виконання обов'язків вахтового офіцера на ходу і на якорі залучаються особи, допущені наказом командира корабля (командира дивізіону) після перевірки їх знань відповідно до вимог спеціальної програми.

Вахтовому офіцеру підпорядковані:

- особовий склад командних пунктів (КП) і бойових постів (БП), які перебувають у бойовій готовності, – у питаннях керування кораблем, спостереження та використання зброї;
- наряд корабельної вахти, наряд корабельного чергування (якщо черговий по кораблю не призначений).

Вахтовий офіцер зобов'язаний:

- під час виконання своїх службових обов'язків керуватися корабельними розкладами та іншими документами, що визначають бойову та повсякденну діяльність корабля;
- підтримувати встановлену бойову готовність корабля;
- керувати корабельною вахтовою службою і контролювати виконання своїх обов'язків особами добового наряду, звертати особливу увагу на несення служби сигнальниками та іншими спостерігачами;
- стежити за зовнішньою безпекою корабля та вживати заходів, що запобігають аваріям;
- знати стан технічних та зорових засобів зв'язку та спостереження корабля, вміти їх використовувати; правильно застосовувати розпізнавальні сигнали;
- оголошувати тривоги (за наказом або самостійно);
- знати стан головної енергетичної установки;
- стежити за справною дією механізмів та пристроїв, що розташовані на верхній палубі;

- стежити за постійною готовністю рятувальних засобів;
- вимагати від усього особового складу дотримання корабельних правил, встановленої форми одягу, порядку та чистоти на верхній палубі та біля бортів корабля;
- подавати команди та сигнали відповідно до денного розпорядку та контролювати їх виконання;
- здійснювати віддання військового вітання посадовим особам, що прибувають на корабель, а також зустрічним і кораблям, що проходять;
- вести вахтовий журнал протягом вахти, після здачі вахти зроблені в ньому записи скріплювати своїм підписом.

Вахтовий офіцер повинен вміти керувати боротьбою за живучість корабля. У разі пожежі або затоплення відсіку (приміщення), має за небезпечної концентрації газів, погіршення радіаційної обстановки негайно оголосити аварійну тривогу і вжити заходів щодо боротьби з аварією, повідомити про це командир корабля і черговому по кораблю. Вахтовий офіцер повинен знати, яких заходів вживається у разі наближення тропічних циклонів (тайфунів, ураганів) та перебування в тумані.

За потреби вахтовий офіцер має право як вдень, так і вночі звернутися до командира корабля (старшого помічника) з проханням вийти на ходовий місток. Форма звернення: «Пане капітан 2 рангу, прохання піднятися на ходовий місток».

У випадках, що не терплять зволікання, вахтовий офіцер повинен діяти самостійно, сповістивши про це якнайшвидше командира корабля (старшого помічника), дивлячись за обставинами.

1.2. Обов'язки на ходу корабля

Вахтовий офіцер на ходу корабля підпорядковується командир корабля або старшому помічнику, коли останній, заміщує командира корабля, перебуваючи на головному командному пункті (ГКП).

Вахтовому офіцеру забороняється відволікатися будь-якими сторонніми заняттями, що не належать до виконання ним обов'язків.

Вахтовий офіцер повинен мати бінокль, свисток, мегафон. Крім того, у нього повинні бути записна книжка та олівець.

По тривогах вахтовий офіцер передає свої обов'язки старшому помічнику командира корабля і займає місце згідно з розкладом.

Ніхто, крім командира корабля (старшого помічника), не має права втручатися в розпорядження вахтового офіцера.

Вахтовий офіцер є безпосереднім помічником командира корабля або старшого помічника командира в питаннях маневрування, застосування зброї, ухилення від атак підводних човнів, літаків, гелікоптерів і торпедних катерів, а також ухилення від виявлених ракет, торпед і мін.

Вахтовий офіцер зобов'язаний:

- стежити за точним утриманням встановленого курсу, швидкості, місця корабля в ордері;
- стежити за шляхом корабля, періодично ввести розрахунок його місця;
- стежити за зміною пеленга під час зустрічі з кораблями;
- стежити за справною дією ходових вогнів, а під час плавання без вогнів – за повним затемненням корабля;
- вживати заходів до припинення диму, іскріння і вогненних факелів з труб у разі їх появи;
- керувати підйомом сигналів у разі зміни курсу, швидкості і маневрування корабля;
- доповідати командирі корабля (старшому помічнику командира) про все виявлене, що може вплинути на безпеку кораблеводіння або на виконання поставленого завдання, а також про зміну обстановки;
- попереджати командира електромеханічної бойової частини за пів години до приходу корабля до призначеного місця (якірна стоянка, вузькість тощо), а також в інших випадках, коли він вважає за необхідне.

Командир корабля призначає курс і швидкість корабля.

Вахтовий офіцер має право без дозволу командира корабля змінити курс і швидкість корабля тільки у випадках, які загрожують безпеці корабля, наприклад, щоб уникнути зіткнення з іншим кораблем, у разі виявлення раптової навігаційної небезпеки, для ухилення від раптових атак противника, а також для порятунку людини, яка впала за борт.

На ходу корабля вахтовий офіцер зобов'язаний невідлучно перебувати на ходовому містку. Зміна вахтових офіцерів на короткий час проводиться з дозволу командира корабля (старшого помічника командира).

Крім зазначеного раніше (у загальних обов'язках), вахтовий офіцер на ходу корабля зобов'язаний передавати під час зміни з вахти відомості, що стосуються:

- місця корабля (обсервоване або зчисленне), курсу за гіроскопічним і магнітним компасами і часу його зміни, швидкості, характеру строю або номера ордера і місця корабля в строю;
- обстановки в районі плавання: маяків, знаків, станцій технічного спостереження, глибини, течії, зустрічних кораблів і кораблів, які наздоганяють;
- машин і пристроїв, якими здійснюється рух корабля та керування ним, а також часу огляду двигунів; вахтовий офіцер, який заступає на вахту, зобов'язаний особисто перевірити місце, курс, швидкість і положення корабля в ордері.

1.3. Обов'язки під час стоянки корабля на якорі (швартовах)

Під час стоянки корабля на якорі (бочці, швартовах) вахтовий офіцер підпорядковується старшому помічнику командира корабля (черговому по кораблю). Ніхто, крім старшого помічника командира (чергового по кораблю), не має права втручатися в розпорядження вахтового офіцера.

Вахтовий офіцер зобов'язаний:

- доповісти черговому по кораблю про все виявлене, що може вплинути на безпеку стоянки корабля;
- стежити за правильним використанням корабельних катерів і шлюпок, керувати їхнім відправленням і прийомом, здійснювати посадку в них людей, не допускаючи перевантаження;
- перевіряти виконання рейдових і портових правил особовим складом корабля, а також катерів і шлюпок, що проходять повз;
- вживати заходів щодо забезпечення безпечної стоянки і руху катерів і шлюпок біля борту корабля;

- вживати заходів щодо надання допомоги шлюпкам, які зазнають лиха, а також щодо порятунку потопаяучих;
- надсилати за пів години до підйому прапора старшому помічнику ранковий рапорт;
- контролювати своєчасність відбиття склянок.

Вахтовий офіцер веде спостереження за якірним ланцюгом і витравленою кількістю його, що завжди має відповідати умовам стоянки і стану погоди, за швартовими, за готовністю до віддачі другого якоря.

У разі посилення вітру наказує доповідати йому виміри вітру через 1 год або 30 хв, зважаючи на обстановку, вживає заходів до підйому катерів і шлюпок або відсилає їх в укрите місце стоянки.

Вахтовий офіцер зобов'язаний особливо стежити за дрейфом корабля, використовуючи для цього кинутий за борт баласт, природні створи та орієнтири на березі.

Вахтовий офіцер відповідальний за своєчасну підготовку корабля до приймання суден, що постачають (за прибирання трапів, шлюпок, шлюпбалок, кранів, які завалюються), за швидке виконання швартових робіт і організацію приймання запасів, що забезпечують мінімальний термін стоянки судна біля борту корабля.

Перед дачею пробних обертів машин вахтовий офіцер вживає необхідних запобіжних заходів щодо шлюпок (катерів) і кінців за кормою, встановлює спостереження за швартовими і якірним ланцюгом. З відома старшого помічника командира, переконавшись у готовності машинного телеграфу, він дає дозвіл в ПЕЖ (пост енергетики живучості) про давання пробних обертів.

Під час стоянки на якорі вахтовий офіцер зобов'язаний перебувати на ГКП.

Крім зазначеного, вахтовий офіцер під час стоянки корабля на якорі зобов'язаний передавати під час зміни з вахти відомості, що стосуються:

- готовності корабля до походу;
- кількості якірного ланцюга на ключі (заведених на бочку линеї або на стійку швартовів);
- готовності другого якоря до віддачі;
- глибини, ґрунту та течії;

- відсутніх осіб екіпажу, а також наявності сторонніх осіб на кораблі;
- катерів і шлюпок, як відсутніх, так і тих, що перебувають біля борту;
- диспозиції кораблів, що стоять на рейді, місця розташування старшого на рейді;
- умовних сигналів за тривогами.

Вахтовий офіцер контролює схід з корабля і повернення з нього всього особового складу, зведення будь-яких предметів і доставлення їх на корабель.

Під час приймання катерів (шлюпок) зі старшинами і матросами вахтовий офіцер залишається на верхньому майданчику трапа до виходу з катера (шлюпки) останньої людини.

Під час усякого відправлення особового складу з корабля вахтовий офіцер не допускає скупчення людей біля трапів (сходів). До початку посадки або звільнення на берег старшини і матроси, які відбувають, повинні перебувати в строю.

З підходом катера (шлюпки) до трапа вахтовий офіцер здійснює посадку насамперед матросів і старшин, потім офіцерів, не допускаючи перевантаження катера понад встановлені норми.

Під час посадки особового складу на катери (шлюпки) і до їхнього відходу від борту (трапа) вахтовий офіцер перебуває на верхньому майданчику трапа.

Катери (шлюпки) можуть відправлятися з корабля тільки за наказом командира або його помічника та вахтового офіцера (чергового по кораблю).

Катер (шлюпка) під час відправлення з корабля має бути повністю забезпечений належним за табелем майном.

Під час кожного відправлення катера або шлюпки вахтовий офіцер повинен переконатися:

- під час відправлення шлюпки – у повній кількості веслярів, наявності засобів сигналізації, ліхтаря і рятувальних засобів;
- під час відправлення катера, крім зазначеного, – чи забезпечений він достатньою мірою паливом, водою і протипожежним майном, а також у справності ходових вогнів.

Під час відправлення катера (шлюпки) за межі гавані (рейду) вахтовий офіцер повинен упевнитися в наявності на ньому компаса,